

כוחו המדהים של הדיבור, חלק ב'

לשון הרע

ש אמירה עממית ידועה בשפה האנגלית, "אבנים ומקלות עלולים לשבור את עצמותיי, אך מילים לא מסוגלות לפגוע בי". על פי השקפת היהדות, אין דבר רחוק יותר מן האמת. הדיבור הוא התכונה המגדירה את האדם באשר הוא אדם. כוחו של דיבור זה עשוי לשמש לבניין נפלא, או, אם משתמשים בו שלא כראוי, להרס עצום.

בשיעור השני על כוחו המדהים של הדיבור נדון בלשון הרע – ברוע ובשלילה שמבטא האדם באמצעות התקשורת. נלמד מה כל כך הרסני בלשון הרע, נוהה מה נחשב דיבור שלילי, ונבהיר את המצבים שבהם מותר לאדם להקשיב למידע בעל פוטנציאל מזיק או לשתף אחרים במידע זה. השיעור השלישי על כוחו של הדיבור ייתן תוכנית לבער את הדיבור ההרסני ולחתור למערכות יחסים שלוות.

שיעור זה יתייחס לשאלות הבאות:

- מדוע רואה היהדות בלשון הרע דבר הרסני כל כך?
- האם יש קווים מנחים להימנעות מלשון הרע?
- אם אדם אחר מדבר לשון הרע, האם מותר לי להקשיב?
- האם יש נסיבות שבהן מתירה התורה לדבר לשון הרע?

מבנה השיעור:

חלק ראשון: החומרה של לשון הרע

חלק שני: מה כל כך נורא בלשון הרע?

- פרק א. לשון הרע סותר את תכלית הבריאה
- פרק ב. הנוק הרוחני והגשמי שנגרם על ידי לשון הרע
- פרק ג. לשון הרע הורס את מהותו האמתית של האדם

חלק שלישי: חמש הקטגוריות של לשון הרע

- פרק א. רכילות: דיבור המביא מחלוקת
- פרק ב. לשון הרע: דיבור מזיק או פוגע על אדם
- פרק ג. מוציא שם רע: דיבור מזיק או פוגע שאינו אמת
- פרק ד. הונאת דברים: דיבור מכאיב שמופנה אל האדם
- פרק ה. אבק לשון הרע: דיבור הגובל בלשון הרע

חלק רביעי: אמירה, האזנה וקבלה של לשון הרע

- פרק א. שיטות תקשורת
- פרק ב. האזנה ללשון הרע לעומת קבלה של לשון הרע

חלק חמישי: סיפור לשון הרע לתועלת

חלק ראשון: החומרה של לשון הרע

1. הרב יצחק ברקוביץ, "חפץ חיים, Lesson a Day", עמ' xvii – הדיבור מעצב את גורלו של עם ישראל!

כאשר חוקרים את המצווה של דיבור ראוי, ואת האיסור של לשון הרע המתלווה אליה, מתבררת היטב עובדה אחת: אין אנו מתמודדים עם עסקים כרגיל. ההשלכות העולמיות של נושא זה הן כל כך אינטנסיביות עד שהן מעצבות, כפשוטו, את גורלו של עמנו. קשה לדמיין כי דת כלשהי תצהיר הצהרה כל כך דרמטית עד שתאמר כי אלוקים עצמו בחר לא לשבת במשכנו שעל הארץ, ושעמו נמצא בגלות 2,000 שנה, בגלל המילים שיצאו מפינו.

הכוח שאנו מפעילים כאשר אנו מדברים הוא הרבה מעבר למה שניתן לתפוס. תאר לעצמך שאתה הולך לכספומט בבנק המקומי שלך, מכניס את הכרטיס ומבצע פעולה פשוטה, וכאשר אתה מסיים נאמר לך שהעברת שבעה עשר מיליארד דולר מן האוצר של מדינה אחת לזה של זולתה והשאררת אחר כך פשיטת רגל איזמה. אנו חושבים שאנו רק מחליפים מספר מילים, אבל למעשה אנו מזיזים עולמות.

כאשר נחקור את המחשבה ואת ההלכות של דיבור ראוי, נמצא כי מה שנדמה כפיסות מידע סתמיות הוא למעשה גורם מרכזי בעל עוצמה רבה במערכת היחסים שלנו עם ה' ובחיים שלנו כיהודים. למעשה, כוחו של לשון הרע הוא כה רב, עד שדיבור כזה עלול למחוק זכויות של לימוד תורה וקיום מצוות של חיים שלמים.

ואם התוצאות השליליות של הדיבור עלולות להיות כה עצומות, התוצאות החיוביות של דיבור ראוי עשויות להיות גדולות אף יותר. הגאון מווילנא אומר כי דיבור ראוי הוא הגורם המשמעותי ביותר בקביעת חלקו של האדם לעולם הבא. החפץ חיים אומר לנו כי ציות לחוקים אלו מעניק כוח לתפילותינו, נותן תוקף ללימוד התורה שלנו, מחבר אותנו להגנת השכינה, ומעורר ברכות רבות שהקב"ה, בחסדו, מבקש להמטיר עלינו.

ואחרי כל זאת נוכל להבין, כי דיבור ראוי הוא חיוני כל כך לחיינו עד שהוא כמעט החיים עצמם. ולכן הכריז דוד המלך, "מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב? נצור לשונך מרע...." (תהלים לד:ד).

הסיפור הבא מדגים את החומרה שבדיבור לשון הרע.

ה"חפץ חיים" (הרב ישראל מאיר הכהן, 1838-1933) ורב נוסף יצאו פעם למסע בן שלושה ימים כדי לטפל בעניין רוחני באחת העיירות בפולין. בדרך עצרו באכסניה, והושיבו אותם ליד שולחן מיוחד, כי בעלת האכסניה הכירה בהם שהם רבנים גדולים. היא ביקשה כי יגישו להם מיד את המזון, וכאשר סיימו ניגשה ושאלה, "איך היה טעמו של האוכל שלי?"

"טוב מאד", אמר החפץ חיים. "היה מצוין."

"אה, האוכל היה די טוב", אמר הרב השני, "אך ניתן היה להוסיף מלח."

כאשר יצאה האישה, היו פני החפץ חיים חיוורת. "איני מאמין!" הצהיר. "כל חיי נמנעתי מדיבור לשון הרע או מהאזנה ללשון הרע ועכשיו ה' הביאני לשבת בחברתך ושמעתי אותך מדבר לשון הרע! אני מתחרט שבאתי אתך ואני משוכנע כי מטרת נסיעתנו אינה צורך רוחני כלל. אחרת, לא היה מתרחש דבר כזה."

נוכח תגובתו של החפץ חיים, נרעש ידידו למסע ונפחד. "מה אמרתי שהיה כל כך נורא?" גמגם. "אמרתי שהאוכל טוב – רק הוספתי כי היה צורך במלח!"

"אינך מבין מה כוחן של מילים!" נזעק החפץ חיים. "קרוב לוודאי שאין המארכת מבשלת בעצמה את האוכל. סביר להניח שהמבשלת שלה היא אלמנה עניה, הזקוקה למשרה זו כדי לפרנס את משפחתה. כעת, בגלל דבריך, היא תחזור למטבח ותתלונן למבשלת כי האוכל אינו מלוח דיו. להגנתה, האלמנה המסכנה תכחיש ותאמר, 'כמובן ששמותי די מלח באוכל. אפילו טעמתי אותו בטרם הגשתו לשולחן'."

"בעלת הבית תאשים אותה בשקר ותאמר, 'האם את סבורה שהרבנים שם שקרנים? את שקרנית!' יתפתח ביניהן ויכוח, מילים קשות יובילו למילים קשות אף יותר ובכעסה תפטר בעלת הבית את המבשלת. ואז תהיה האישה מובטלת. תראה את המספר הרב של העברות שנגרמו כאן: (א) דיברת לשון הרע; (ב) גרמת לי ולבעלת הבית להאזין ללשון הרע; (ג) גרמת לבעלת הבית לחזור על הדיבור הרע וזהו איסור רכילות; (ד) גרמת למבשלת לשקר; (ה) בגללך גרמה בעלת הבית צער לאלמנה, (ו) גרמת לוויכוח, איסור תורה נוסף."

הרב הביט בחפץ חיים ואמר בשקט ומתוך יראת כבוד, "ר' ישראל מאיר, בבקשה, הרב מגזים. מספר מילים פשוטות בוודאי לא גרמו לכל זה."

"אם כך אתה סבור, "השיב החפץ חיים וקם על רגליו, "הבה נלך למטבח ונראה במו עינינו."

כאשר פתחו את דלת המטבח, ראו כי בעלת הבית אכן גוערת במבשלת... ואילו האישה האומללה עומדת ומוחה את הדמעות מעיניה! כאשר ראה הרב את המתרחש, החוויר. הוא ניגש למבשלת, התחנן כי תמחל לו והתנצל בכנות על כל נזק או צער שגרם לה. הוא התחנן בפני בעלת הבית לסלוח לה ולשכוח את המקרה, ולאפשר לאישה להמשיך בעבודתה. הוא אף הציע לשלם לה כדי שהמבשלת תישאר.

בעלת האכסניה הייתה אישה טובה ביסודה וגם רצתה להיענות לבקשתו של הרב. "כמובן, כמובן," היא הזדרזה לומר. "רק רציתי להדגיש בפניה שתקפיד יותר. היא באמת מבשלת מצוינת ותישאר כאן במשרתה." (הרב פסח קראהן, *The Maggid Speaks*, עמ' 59)

תאר לעצמך כיצד היו פני הדברים אילו החמיא הרב למבשלת על המרק! דמיון כיצד היו מתפתחים האירועים אילו אמר, "בבקשה תודי למבשלת על המרק הטוב ביותר שאכלתי כל השבוע!" כזה הוא כוחן של מילים לבנות או להרוס. במקורות הבאים נתבונן לעומק בכוחה של הלשון.

2. תלמוד ירושלמי, פאה א:א – לשון הרע שקול כנגד עבירות שעליהן נאמר כי צריך ליהרג ולא לעבוד עליהן: עבודה זרה, גילוי עריות, ושפיכות דמים.

ארבעה דברים שהן נפרעין מן האדם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא ואלו הן: עבודה זרה, וגילוי עריות, ושפיכות דמים. ולשון הרע כנגד כולם.

על מנת להבין באמת מדוע רואה היהדות בחומרה כה רבה את הדיבור השלילי על הזולת, עלינו להתבונן בשני אירועים בתורה: מעשה מרים - מרים הנביאה, המעירה על כך שמושה רבנו פרש מאשתו, וחטא המרגלים - הדיווח השלילי של המרגלים על ארץ ישראל.

ראשית, מספר מילות רקע: מאחר שמושה היה מוכן תמיד לקבל נבואה, היה עליו להיות טהור בכל עת. פירושו של דבר הוא, כי היה עליו להימנע מיחסי אישות עם אשתו צפורה. נושא אישי זה היה עניינם הפרטי, עד ששמעה זאת מרים מהערה אקראית של צפורה. מאחר שמרים לא הבינה כי הקב"ה הורה למושה לפרוש מאשתו, והיא חשה כי מדובר בעלבון בלתי מוצדק כלפי צפורה,

שיתפה את אחיה אהרן בחדשות, והוא הסכים לדבריה. במקור הבא, אנו רואים כי מרים ואהרן ביקורתיים כלפי משה, וסבורים כי מאחר ששניהם נביאים אף הם, ולא נדרשו להימנע מחיי אישות תקינים, אף משה לא נדרש לכך (הרב נתן שרמן, חומש סטון, במדבר יב).

3. במדבר יב:א-טו – מרים העבירה ביקורת על אחיה משה, וכתוצאה מכך פגעה בה הצרעת משום שדיברה לשון הרע.

וַתְּדַבֵּר מִרְיָם וְאַהֲרֹן בְּמִשְׁחָה עַל אֲדֹת הָאִשָּׁה הַכִּשִׁית אֲשֶׁר לָקַח... וַיֹּאמְרוּ הֲרַק אַךְ בְּמִשְׁחָה דִּבֶּר ה' הֲלֹא גַם בָּנוּ דִּבַּר וַיִּשְׁמַע ה'... וַיֹּאמֶר שְׁמַעוּ נָא דְבַרִי אִם יְהִיֶה נְבִיאֵכֶם ה' בְּמִרְאֵה אֱלֹוֵי אֶתְנִדַּע בְּחִלּוֹם אֲדַבֵּר בּוֹ. לֹא כֵן עֲבַדִּי מֹשֶׁה כָּל בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא. פֶּה אֶל פֶּה אֲדַבֵּר בּוֹ וּמִרְאֵה וְלֹא בְחִידֹת וּתְמִנַת ה' יָבִיט וּמְדוּעַ לֹא יֵרָאֵתֶם לְדַבֵּר בְּעַבְדִּי בְּמִשְׁחָה. וַיַּחַר אֵף ה' בָּם וַיִּלְךְ. וְהֶעֱנָן סָר מֵעַל הָאֹהֶל וְהִנֵּה מִרְיָם מְצַרְעֶת כַּשָּׁלֵג וַיִּכֶן אֶהֱרֹן אֶל מִרְיָם וְהִנֵּה מְצַרְעֶת... וַתִּסָּגֵר מִרְיָם מִחוּץ לַמִּחֲנֶה שִׁבְעַת יָמִים וְהָעַם לֹא נָסַע עַד הָאֶסָף מִרְיָם.

4. דברים כד:ח-ט – מחלתה של מרים מזכירה לכל דור שיש לשים לב מאוד לדיבור.

הַשִּׁמְר בְּנִגַע הַצִּרְעַת לְשִׁמּוֹר מְאֹד ... זְכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֶלְקֶיךָ לְמִרְיָם בְּדַרְךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם. רש"י: זכור – אם באת להזהר שלא תלקה בצרעת אל תספר לשון הרע, זכור העשוי למרים שדיברה באחיה ולקתה בנגעים.

נדמה, כי עבירתה של מרים קלה יחסית - היא רק העלתה שאלה לגבי פרישתו של משה מאשתו. אך דוגמה זו מלמדת אותנו על מידת החומרה שה' מייחס לדיבור שלילי. ענין זה מוסבר עוד במקור הבא.

5. רמב"ם, "משנה תורה", הלכות טומאת צרעת טז:י – על אף שמרים הייתה אחותו המסורה של משה, והוא לא נפגע מאמירתה, אף על פי כן, הדיבור השלילי שלה היה עבירה חמורה.

ועל עניין זה הוא מזהיר בתורה ואומר "הישמר בנגע הצרעת ... זכור, את אשר עשה ה' אלוהיך למרים, בדרך" (דברים כד, ח-ט): הרי הוא אומר התבוננו מה אירע למרים הנביאה שדיברה באחיה שהיתה גדולה ממנו בשנים וגידלתו על ברכיה וסקנה בעצמה להצילו מן הים. והיא לא דברה בגנותו, אלא טעתה שהשנתו לשאר נביאים. והוא לא הקפיד על כל הדברים האלו שנאמר "והאיש משה עניו מאד".

ואף על פי כן מיד נענשה בצרעת, ק"ו לבני אדם הרשעים הטפשים שמרבים לדבר גדולות ונפלאות. לפיכך ראוי למי שרוצה לכיין אורחותיו להתרחק מיישיבתן, ומלדבר עמהן כדי שלא יתפס אדם ברשת רשעים וסכלותם.

האירוע השני התרחש מיד לאחר מעשה מרים. עם ישראל ביקש לשלוח מרגלים לרגל את ארץ ישראל טרם הכניסה לארץ. כפי שמראה המקור הבא, עשרה מתוך שנים עשר ראשי השבטים שנשלחו חזרו מן הארץ בקול אחד: "ארץ אוכלת יושביה היא".

6. במדבר יג:לא-לג, עם רש"י, ד"ה "אוכלת יושביה" – המרגלים חזרו וכפיהם דיווח שלילי לגבי הארץ שה' הבטיח להם. אפילו ההגנה המיוחדת שניתנה ע"י הקב"ה התפרשה כשלילית.

וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר עָלוּ עִמּוֹ אָמְרוּ לֹא נוּכַל לַעֲלוֹת אֶל הָעָם כִּי חָזַק הוּא מִמֶּנּוּ. וַיֹּצִיאוּ דַבַּת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תָּרוּ אֶתְּהָ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הָאָרֶץ אֲשֶׁר עָבְרָנוּ בָּהּ לְתוֹר אֶתְּהָ אָרֶץ אֲכָלֶת יוֹשְׁבֶיהָ הוּא וְכָל הָעָם אֲשֶׁר רָאִינוּ בְּתוֹכָהּ אֲנָשִׁי מְדוּת ... וַנְּהִי בְעֵינֵינוּ כַּחַגְבִּים ...

רש"י: אוכלת יושביה - בכל מקום שעברנו מצאנום קוברי מתים, והקב"ה עשה לטובה כדי לטרדם באבלם ולא יתנו לב לאלו.

7. תלמוד בבלי, ערכין טו. – חטא לשון הרע שנאמר על ארץ ישראל היה הסיבה לנדודים במדבר במשך ארבעים שנה.

שלא נתחתם גזר דין על אבותינו במדבר אלא על לשון הרע.

כפי שאנו רואים במקור הבא, היה לשון הרע אחד מן הגורמים לחורבן בית המקדש השני, ולגלות הרוחנית הנמשכת עד עצם היום הזה.

8. חפץ חיים, "שמירת הלשון", שער הזכירה, פרק ו – לשון הרע גרם לגלות ולפיזור של עם ישראל.

בעון לשון הרע גלו ישראל...

נקודות לסיכום החלק הראשון:

- במילים טמון כוח רב. בכוחן לבנות אנשים לכל החיים, או להרוס אותם חלילה - במשפט אחד.
- מאחר שבכוחו של דיבור לשון הרע לגרום לנזק בל ישוער, משולה עבירה זו לעבירות החמורות שעליהן נאמר "ייהרג ואל יעבור".
- כל דור מצווה לזכור את אשר עשה ה' למרים לאחר שדיברה לשון הרע על אחיה משה. על אף שמרים הייתה אחותו המסורה של אחיה, היה הדיבור השלילי שלה עבירה חמורה.
- כתוצאה מלשון הרע שדיברו המרגלים, נדד עם ישראל במדבר במשך ארבעים שנה, במקום להיכנס מיד לארץ ישראל.

חלק שני: מה כל כך נורא בלשון הרע?

מה כל כך מזיק בקצת רכילות? בכל מקרה היא חודרת לעולמו – היא קיימת בטלוויזיה, בעיתונים, באינטרנט. בכלל, כל כך מרגש להיות הראשון בשכונה שידוע את החדשות המרעישות על פלוני אלמוני.

אך התורה מכנה את הדיבורים הללו "לשון הרע"! מדוע שייחשב הדבר רע? אם זה נכון וממילא כולם ידעו בסופו של דבר, מה הנזק? רק מספר מילים...

האומנם? המקורות הבאים ישיבו על שאלה זו.

פרק א. לשון הרע סותר את תכלית הבריאה

1. תלמוד בבלי, ערכין טו: - הקב"ה אינו יכול לשהות באותו עולם שבו מדבר אדם לשון הרע.

כל המספר לשון הרע, אמר הקב"ה: אין אני והוא יכולין לדור בעולם, שנאמר: "מִלְשֹׁנֵי בְּסִתְרֵךָ רָעוּ ... אֶתוֹ לֹא אוֹכֵל", אל תיקרי אתו לא אוכל, אלא "אתו לא אוכל".

המקור הבא מסביר את המשמעות המלאה שמאחורי האמירה הנ"ל.

2. הרב מנחם שלנגר, "מידות האמונה" עמ' 54 – על אף שבאנשים יש נקודות חולשה, ה' רואה את הטוב שבהם ומנחה אותם אל שלמותם האישית. ואילו כאשר אדם מדבר לשון הרע הוא מדגיש את חולשותיהם של האנשים, ומתעלם מן הטוב, ובכך סותר את תכניתו של הקב"ה עבור האנושות.

כלומר: עולמו של בעל לשון הרע סותר במהותו את העולם אותו הקב"ה יוצר.

והביאור – מעיקר מהות העולם שאין הוא שלם מתחילתו אלא יש בו חסרונות, והנהגת הקב"ה מוליכה אותו לקראת שלמות. כן הוא גם בחיי האדם, לכל אחד יש פגמים וחסרונות, אך השי"ת ברחמיו רואה לעיקר את הטוב שבאדם, ומסייע בידו לתקן חסרונותיו ולהגיע לתכליתו. במבט זה אין מקום לקבוע על אדם כי הוא במצב של חסרון, כי הרי הולך לקראת שיפור ותיקון...

בעל לשון הרע מבליט בדבריו את החסרונות, ועושה אותם למציאות קבועה, ועיקרית. בזה הוא מוציא את עצמו מעולמו של הקב"ה, שכולו נוהג לקראת שלימות.

פרק ב. הנזק הרוחני והפיזי שנגרם על ידי לשון הרע

על מנת להבין את הנזק שנעשה על ידי לשון הרע, מספק לנו המקור הבא מידע רקע על הדרך שבה נידונים מעשינו ונשקלים בבית דין של מעלה.

1. רמח"ל, "דרך ה'" ב:א-ד - ה' סידר כי ההתרחשויות בעולם הזה יישפטו בבתי דין בעולמות הרוחניים. הוא מעכב את השפיטה על מעשינו הרעים, רק עד שהמקטרג דורש כי נישפט.

[א] סדר האדון ברוך הוא שהנהגת עולמו כלה ... יעשה בסדר כעין מלכות הארץ ... והיינו בבתי דינין ... כי הנה סידר בתי דינים שונים של נמצאים רוחניים... שלפניהם יערכו כל הענינים הראויים לישפט ובגזירתם יקומו כל הדברים...
 [ב] והנה הוא ית"ש מופיע בכל הסנהדראות האלה... ומעמידם על תוכן הענין שבאמת שיצא המשפט לאמיתו...
 [ג] נמצא לפי שורש זה שאין הקב"ה דן העולם בבחינת ידיעתו אלא בבחינת הסדרים שרצה וסידר לענין...
 [ד] והנה שם האדון ברוך הוא את הקטיגור הוא השטן ... ופקודתו לתבוע דין בתי הדין. וכשהוא תובע יתעוררו הדינים וישפטו. וממידת טובו שלא יתפס בדין עד שיקטרג המקטרג ואע"פ שחטאי החוטא גלויים לפניו.

כעת, נחזור ללשון הרע:

2. תהלים לד:ג-יד – דוד המלך מייעץ לנו: אם אתה חפץ בחיים, שמור לשונך מדיבור רע.

מי האיש החפץ חיים אהב ימים לראות טוב. נצר לשונך מרע ושפתך מדבר מרמה.

המקור הבא יסביר את הפסוק לעיל.

3. החפץ חיים, "שמירת הלשון", א:א, מהדורת מרכז הספר, עמ' כא – מדוע החיים בעולם הזה ובעולם הבא תלויים בהימנעות מלשון הרע? יש מצוות ועבירות רבות נוספות!

ויפרשו המפרשים, דמה שאמר הכתוב, "החפץ חיים" היינו חיים הנצחיים בעולם הבא, ו"אהב ימים לראות טוב" היינו בעולם הזה, שהוא רק בחינת ימים לגבי חיי הנצח.

ולכאורה יפלא מאוד: מה זה ייחד לנו הכתוב בפרט שישמור מן העון הזה? הלא נצטוונו בתורה רמ"ח עשה ושם"ה לא תעשה...

4. שם, א:ב, עמ' כג-כד – מאחר שמעשינו וגישותנו משתקפים בעולם הרוחני, אם אנו מדברים על הזולת באופן שלילי עולות נגדנו האשמות שליליות בעולם הרוחני.

כי ידוע הוא, כי לפי מה שהאדם מנהיג את עצמו במדותיו בעולם הזה, הוא מעורר כנגדו למעלה בעולם העליון ...

ואם מדבר לשון הרע על חבירו ומעורר מדנים עליו, מעורר בזה למעלה ענין קטגוריא על ישראל, ונותן בזה כח לשטן שיקטרג על ישראל.

5. החפץ חיים, ספר "חפץ חיים", הקדמה, מהדורת מרכז הספר, עמ' יא – כוח החיים והמוות נמצא ביד הלשון. מילים שליליות עשויות להוביל בסופו של דבר למוות בבית דין של מעלה.

ונראה פשוט שהטעם שהחמירה התורה כל כך בזה העון משום שמעורר בזה הרבה את המקטרג הגדול על כלל ישראל, ועל ידי זה הורג כמה אנשים בכמה מדינות.

6. תלמוד בבלי, ערכין טז: – מילים של לשון הרע משולות להצצים כי לאחר שנורו לא ניתן להחזירן.

אין חץ אלא לשון, שנאמר: חץ שחוט לשונם מן המה דבר ... מה תקנתו של מספרי לשון הרע? ... רבי אחא ברבי חנינא אומר סיפר אין לו תקנה...

איש אחד הפיץ שמועה שלילית על זולתו. לאחר מכן חש חרטה, וניגש לרב לשאול כיצד יכפר על כך.

"לך לחנות וקנה שק זרעים", אמר הרב. "לאחר מכן, לך לשדה פתוח ופזר את הזרעים ברוח. חזור אליי כעבור שבוע."

עשה האיש כפי שנאמר לו, וחזר לאחר שבוע כדי לשמוע כיצד להמשיך.

"עכשיו", אמר הרב, "חזור לשדה ואסוף את כל הזרעים."

נדהם האיש: "אך הזרעים כבר התפזרו לכל עבר! לעולם לא אמצא את כולם. רבים ודאי כבר הכו שורשי!"

"בדיוק", אמר הרב. "כעת אתה מבין. כאשר אנו מדברים לשון הרע על זולתנו, השפעת הדברים היא נרחבת ביותר, ולא ניתן לבטל לגמרי את הנזק." (מתוך הרב שרגא סיימונס, www.aish.com, The Power of Speech)

פרק ג. לשון הרע הורס את מהותו האמתית של האדם

1. בראשית ב:ז, עם אונקלוס ורש"י – התכונה המגדירה את נפש האדם היא כוח הדיבור, הנעדר אצל החיות.

וַיֵּצֵר ה' אֱלֹקִים אֶת הָאָדָם עֶפְרָן מִן הָאֲדָמָה וַיִּפַּח בְּאָפָיו נִשְׁמַת חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה.

אונקלוס: ... והות באדם לרוח ממללא:

רש"י: לנפש חיה - אף בהמה וחיה נקראו נפש חיה, אך זו של אדם חיה שבכולן, שנתוסף בו דעה ודבור:

2. מהר"ל, "חידושי אגדות", ערכין טז, ד"ה ונמצא – מאחר שהדיבור מחבר בין הצד הגשמי של האדם לבין הצד הרוחני שבו, הוא מגדיר את מהותו כאדם. לכן, אדם המדבר לשון הרע משתמש לרעה במהותו והורס אותה.

וא"א שיהיה הדיבור רק ע"י כלים גשמיים ... וזהו צורת האדם שהוא חי מדבר. ולכך המוציא שם רע ... שחטא בדיבור אשר הוא צורת האדם, ועל ידו הוא אדם שלם.

נקודות לסיכום החלק השני:

- ☞ מזה רע בקצת רכילות? אלו רק מילים! אם מבין האדם כי תכניתו של ה' לבריאה היא להביא כל אדם אל שלמותו, אזי ברור כי יש להדגיש את נקודות החזק של כל אחד ולא את נקודות החולשה. אדם המדבר לשון הרע מתמקד בחולשות של זולתו, ולכן חותר תחת תכלית הבריאה שקבע אלוקים. זהו ההסבר לאמירה בתלמוד "אין אני והוא יכולין לדור בעולם".
- ☞ החיים בעולם הזה ובעולם הבא תלויים בהימנעות מלשון הרע. מדוע? יש מצוות ועבירות רבות אחרות! מאחר שמעשינו וגישותנו משתקפים בעולם הרוחני, אם אנו מדברים בשלילה כלפי הזולת, אזי מובאות האשמות כלפינו בעולם הרוחני. שרשרת אירועים זו היא חזקה עד כדי כך שתוכל להוביל למותם של אנשים הנמצאים במדינות שונות!
- ☞ לבסוף, התכונה המזהה את נפש האדם היא כוח הדיבור, שאינו קיים אצל בעלי חיים. מאחר שהדיבור מחבר בין הצד הגשמי של האדם לצד הרוחני שלו, הוא מגדיר את מהותו כבן אנוש. לכן, אדם המדבר לשון הרע הורס את עצם מהותו. האם כעת נוכל לשאול: מה רע בקצת רכילות?

חלק שלישי: חמש הקטגוריות של לשון הרע

בחלקים הקודמים ראינו את השפעותיו השליליות של חטא לשון הרע. פרק זה יחדד את הרגישות שלנו לחמשת הסוגים השונים של לשון הרע שזוהו בתורה (על אף שיש כינוי שונה לכל אחד מחמשת הסוגים, רגילים לזהותם כקבוצה בשם "לשון הרע"). במאגר הוורבאלי הזה, כל אחד מכלי הנשק מסב נזק בדרכו שלו, אך כולם משתמשים בתחמושת זהה – מילים.

חלוקה מפורטת מאוד לסוגים שונים בתחום כלשהו מציינת כי באותה תרבות קיימת רגישות רבה לנושא זה. האם יש עם נוסף או תרבות נוספת שבהם מציינים חמש קטגוריות של דיבור שלילי? האם תוכל תרבות נוספת להציג תשעה עשר פרקים כתובים בספר על פרטיהן של קטגוריות אלו (בספר "חפץ חיים")? האנקדוטה הבאה משקפת זאת היטב.

פעם הזדמן לי לשבת במטוס ליד שני אנשים שעבדו יחד במשרד. במהלך המיסה, שמעתי בפרוטרוט את כל הפוליטיקות של המשרד וכן ניתוח פסיכולוגי מלא של כל אחד מעובדיו. תוך כדי שמיעה של לשון הרע ללא הפסקה, הבנתי כי כבר מזמן לא שמעתי דיבורים כאלה. ב"עולם שלנו" כבר אין הדברים כך. לרכל בצורה כל כך גסה, זה כבר לא מקובל חברתית.

מובן שטרם מיגרנו את הבעיה של לשון הרע. אילו הצלחנו בכך, כבר לא היה צורך בימי עיון שנתיים בנושא זה ברחבי העולם. אך קיומם של ימי עיון אלו מדגים בבירור את אופיו הייחודי של העם היהודי. האם יש עם נוסף אשר העמיד את תיקון הדיבור בראש סדר יומו? אלפים מסביב לעולם עשויים להפגין בעד או נגד הפלות מלאכותיות, בעד או נגד עונש מוות, אך נסה למצוא עם נוסף המושך אלפים לעצרות ולנאומים המוקדשים לנושא של דיבור הגון! בקש מקבוצה של לא-יהודים לציין את הבעיות הקשות ביותר שעמם מתמודדת החברה ואיש לא יזכיר את איכותו של הדיבור הפרטי. כנושא, הדיבור אינו עומד אפילו על סדר היום. (הרב יששכר פראנד, In Print, הוצאת ארטסקרול, עמ' 145-144)

כעת, הבה נבין את סוגי הדיבור האסור המערערים את החברה, על מנת שנוכל לנקוט צעדים מתאימים לעוקרו.

פרק א. רכילות: דיבור המביא מחלוקת

1. ויקרא יט:טז – אנו מצווים לא לרכל.

לא תלך רכיל בעמך ... אני ה'.

הפסוק לעיל זקוק להסבר. מה כלול במושג "רכילות"? המקורות להלן מרחיבים.

2. הרב יוסף קארו, "כסף משנה", הלכות דעות ז:א – רכילות היא לומר לאדם מה אנשים אחרים אמרו עליו או עשו לו, בדרך רובל שהולך מאדם לאדם למכור משהו. (המידע עצמו עשוי להיות ניטראלי, אך מסירתו תגרום למחלוקת או לשנאה בין הצדדים.)

שרכיל היינו האומר "פלוני אמר עליך כך וכך" או "עשה לך כך" אף על פי שאותו דבר אינו גנות... כיון שטוען דברים מזה והולך לזה רכיל מיקרי (=נקרא הולך רכיל).

3. רבנו יונה, "שערי תשובה" ג:רכב – הרכילות חמורה משום שהיא גורמת לוויכוחים ולשנאה, ועלולה להוביל להריסתן של משפחות ושל קהילות.

ונזק הרכילות חדל לספור כי אין מספר, כי הוא מרבה שנאה בעולם, ומכשיל את בני אדם לעבור על מה שכתוב בתורה "לא תשנא את אחיך בלבבך". והנה העולם קיים על השלום ומפני השנאה נמוגים ארץ וכל יושביה.

פרק ב. לשון הרע: דיבור מזיק או פוגע

בפרק הקודם דנו ברכילות, דיבור שאינו בהכרח שלילי, אך מוביל למחלוקות ולשנאה. בחלק זה נדון ב"לשון הרע", דיבור שהוא שלילי כשלעצמו. המקור הבא מתאר שני סוגי לשון הרע: דיבור פוגע – עלול לגרום לאנשים להמעיט בערכו של המדובר. דיבור מזיק – עלול לגרום נזק פיזי, רגשי או כלכלי למדובר.

1. רמב"ם, "משנה תורה", הלכות דעות ז:ב – לשון הרע הוא דיבור פוגע על אדם אחר ואסור לדבר כך אף אם הדברים דברי אמת.

יש עון גדול מזה עד מאד, והוא בכלל לאו זה והוא לשון הרע, והוא המספר בגנות חבירו אע"פ שאומר אמת... בעל לשון הרע זה שהוא יושב ואומר כך וכך עשה פלוני כך וכך היו אבותיו וכך וכך שמעתי עליו ואומר דברי גנאי.

2. שם ז:ה – לשון הרע גם כולל דיבור הגורם נזק, אשר ייתכן שאינו פוגע בגלוי, אך עדיין עלול לגרום לנזק פיזי, רגשי או כלכלי.

והמספר דברים שגורמים אם נשמעו איש מפי איש להזיק חבירו בגופו או בממונו ואפילו להצר לו או להפחידו הרי זה לשון הרע.

למשל, אם מיישהו מספר כי לוי הוא "לא כל כך חכם" עלול הדבר לגרום לו להפסד כלכלי בכך שמרפים את ידיו של הזולת מלהיכנס אתו לשותפות עסקית.

פרק ג. מוציא שם רע: דיבור מזיק או פוגע שאינו אמת

1. רמב"ם, "משנה תורה", הלכות דעות ז:ב – כאשר הדיבור השלילי אינו אמת, אזי הדיבור נחשב "הוצאת שם רע".

אבל האומר שקר נקרא מוציא שם רע על חבירו.

(עיין בשיעור-מורשה, "האם מותר לפעמים לשקר", וראה שם דיון מלא בחשיבותו של דיבור אמת.)

פרק ד. אונאת דברים: דיבור מכאיב שמופנה אל האדם

אונאת דברים היא דיבור מצער הנאמר אל אדם בפניו, ולא מאחורי גבו. התורה מתייחסת לכאב הנגרם על ידי מילים כפצע אמת. זאת, בניגוד לאמונה הרווחת כי מילים אינן פוצעות.

1. רמב"ם, ספר המצוות, מצוות לא תעשה רנא – אסור לדבר עם אדם בדרך אשר תגרום לו כאב רגשי או עלבון.

שהזהירנו מהונות קצתנו את קצתנו בדברים. והוא שנאמר לו, מאמרים יכאיבוהו וכעיסוהו ולא יוכל לעמוד מפני שיתבייש מהם...

והוא אמרו (בהר פ' יז) ולא תונו איש את עמיתו וְנִרְאֶתָּה מְאֻלְתָּיִךְ. אמרו זו אונאת דברים (ב"מ נח ב).

התורה, מתוך מודעותה לכוחן של מילים, תופסת את המציאות של אונאת דברים כמו נזק אמת, פיזי או כלכלי שעלולים אנשים לגרום זה לזה, ובמובנים מסוימים אף כחמורה יותר מנזק זה (בבא מציעה נח:). האיסור של אונאת דברים אומר לכל יהודי כי עליו להשתמש בגישה הרכה ביותר האפשרית בכל מצב, ולהשתמש במילים נעימות וביחס עדין ככל האפשר כדי להעביר את המסר (הרב יצחק ברקוביץ, "חפץ חיים": Lesson a Day).

להלן דוגמאות לאונאת דברים:

הערות מעליבות: "אמרתי לך!" "איזו שאלה טפשית!" "זאת אשמתך כי..."

להזכיר לאדם התנהגות שגויה או טיפשית שעשה בעבר: "אני זוכר שאתה..."

שימוש בכינוי פוגע: "זקן", "משוגע".

פרק ה. אבק לשון הרע: דיבור הגובל בלשון הרע

בעוד שארבע הקטגוריות הראשונות אסורות כולן מן התורה, ראו החכמים הראשונים לנכון להוסיף ולכלול בעבירה זו כל דבר הגובל בלשון הרע. ההגדרה לדיבור כזה היא "אבק לשון הרע".

1. רמב"ם, משנה תורה, הלכות דעות ז:ד – דוגמאות לאבק לשון הרע.

יש שם דברים שהן אבק לשון הרע. כיצד?

כגון "מי יאמר לפלוני שיהיה כמות שהוא עתה".

או שיאמר "שתקו מפלוני איני רוצה להודיע מה היה ומה אירע". וכיוצא בדברים האלו.

וכל המספר בטובת חברו בפני שונאיו הרי זה אבק לשון הרע. שזה גורם להם שיספרו בגנותו ...

וכן המספר בלשון הרע דרך שחוק ודרך קלות ראש כלומר שאינו מדבר בשנאה ...

וכן המספר לשון הרע דרך רמאות, והוא שיספר לתומו כאילו אינו יודע שדבר זה לשון הרע הוא...

דוגמאות למקרה האחרון:

- "לא חשבתי שזה לא בסדר."
- "אה! לא ידעתי שזה לשון הרע."

אסור לחשוף מידע שנמסר לך בסוד (תלמוד בבלי, יומא ד:), על אף שאין זה כלול באיסור לשון הרע.

נקודות לסיכום החלק השלישי:

יש חמש קטגוריות של דיבור שלילי:

1. רכילות: לומר לאדם מה שאנשים אחרים אמרו עליו או עשו לו. המידע עצמו עשוי להיות ניטרלי, אך עלול לגרום למחלוקת או לתחושות רעות בין הצדדים.
2. לשון הרע: דיבור מעליב על אדם אחר, וזה אסור אפילו כאשר מדובר בדברי אמת. לשון הרע כולל גם דיבור שאינו מעליב, אך עלול לגרום נזק פיזי, רגשי או כלכלי.
3. מוציא שם רע: לשון הרע שאינו אמת.
4. אונאת דברים: גרימת נזק רגשי או עלבון באמצעות דיבור אל אדם בפניו.
5. אבק לשון הרע: אמירת דבר שמשמעותו המרומזת פוגעת; אמירת לשון הרע כבדיחה או בתמימות מעושה.

קטגוריות רבות יותר לתיאור תופעה מסוימת, מעידות על כך שהתרבות שבה הן קיימות רגישה יותר לתופעה. היש עם או תרבות נוספים שיש להם חמש קטגוריות של דיבור שלילי?! היש תרבות נוספת שיכולה להציג תשעה עשר פרקים המפרטים חמש קטגוריות אלו (בספר חפץ חיים)?!

חלק רביעי: אמירה, האזנה וקבלה של לשון הרע

פרק א. שיטות תקשורת

האם לשון הרע מתייחס רק לדיבור? מה לגבי כתיבתו של דבר פוגע, או רמיזה דוממת לדבר שלילי? המקור הבא יסביר זאת.

1. הרב ישראל מאיר הכהן, ספר "חפץ חיים", הלכות לשון הרע א:ח – אם המסר הוא שלילי אין זה משנה אם הועבר לשון הרע באמצעות דיבור, כתיבה או רמיזה.

איסור זה של לשון הרע הוא בין אם הוא מספר עליו בפיו ממש או שהוא כותב עליו דבר זה במכתבו. וגם אין חילוק בין אם הוא מספר עליו הלשון הרע שלו בפירוש ובין אם הוא מספר עליו הלשון הרע בדרך רמז. בכל גווני בכלל לשון הרע הוא.

בכל המקרים של תקשורת – אף אם מדובר רק בכתיבה או ברמיזה – אם המסר הוא פוגע-רגשית או מזיק, אזי מדובר בלשון הרע. למשל:

יעקב: כשראובן יגיע הוא יעזור לך.

יצחק (בחיוך ציני): ראובן יעזור?! בטח...

פרק ב. האזנה ללשון הרע לעומת קבלה של לשון הרע

1. הרב ישראל מאיר הכהן, ספר "חפץ חיים", הלכות לשון הרע ו:א-ב – כמעט תמיד אסור להאמין ללשון הרע. אך, מותר להאמין למידע (בלי להאמין כי הוא נכון) אם הדבר רלוונטי לך, והדברים יגנו עליך מפני נזק עתידי.

[א] אסור לקבל לשון הרע מן התורה... דהינו שלא נאמין בלבנו שהסיפור הוא אמת ... והמקבל לשון הרע עובר בלא תעשה שנאמר "לא תשא שמוע שווא"...

[ב] אף על שמייעת לשון הרע לבר ג"כ יש איסור מן התורה אף דבעת השמיעה אין בדעתו לקבל הדבר, כיון שמטה אזנו לשמוע. אך יש חלוק בין שמיעה לקבלה ...

דבשמיעה אין איסור רק אם אין הדבר נוגע לו על להבא, אבל אם הדבר נוגע לו על להבא אם אמת הוא ... מותר לכתחילה לשמוע לזה כדי לחוש לזה ולהשמר ממנו, כיון דמה שהוא רוצה לשמוע אין כונתו לשמוע גנותו של חברו, רק הוא רוצה להציל את עצמו ...

אבל לקבל, דהינו להחליט הדבר בלבו שהוא אמת - אסור בכל גווי.

להלן דוגמאות לעיקרון דלעיל:

אם נאמר על בעל עסק מסוים שהוא אינו ישר בהתנהגותו העסקית, (הנך רשאי להגן על עצמך, אך) אסור לכנות אותו גנב, או אפילו להתייחס אליו בקרירות ולחוש טינה פנימית כלפיו.

אם עוברת בין אנשים שמועה בלתי מאומתת כי אדם הנחשב עני יצר רושם מוטעה שהוא עני על מנת לקבל תרומות, אסור להפסיק לתמוך בו על סמך דיווח בלתי מאומת זה בלבד. (הרב אברהם אהרמן, Virtue to Journey, יג:)

כפי שמתאר המקור הבא, יש נסיבות מסוימות שבהן מותר להאמין ללשון הרע.

2. הרב אברהם אהרמן, Journey to Virtue, עמ' 122-123 – בנסיבות מיוחדות מותר אפילו להאמין ללשון הרע אם יש מספר דיווחים מתוך מקורות רבים שאינם משוחדים.

אין להאמין לשמועות [כלומר ללשון הרע] אלא אם כן הן אומתו. אימות מתרחש כאשר קיימים: (1) מספר דיווחים מ(2) מספר מקורות (3) שהם חסרי נגיעות.

(1) ההגדרה של מספר דיווחים היא כי הנדון נצפה עוסק בדגם קבוע של התנהגות במשך תקופת זמן; אירוע אחד אינו מוכיח התנהגות שלילית. (2) דיווחים שמקורם מאדם אחד בלבד אינם נחשבים הוכחה אמינה. (3) יתרה מזאת, אם המקור של הדיווחים אינו ביחסים טובים עם הנדון, אף פעם אין להחשיב את הדיווח כאמין.

לעתים קרובות, מופץ מידע שלילי בהרחבה ואף מקבלים אותו כאמת, אך בבדיקה מתברר כי כל הדיווחים נבעו ממקור יחיד; או מאנשים שיחסיהם עם המדובר אינם תקינים ולכן הם אינם אמינים; או שבעצם דנים רק באירוע אחד [מבוסס על "חפץ חיים", הלכות לשון הרע, פרק ז, באר מים חיים ח.].

יש להיזהר כאשר שומעים:

"הכל יודעים שזאת אמת – כל העיר מדברת על זה!" (כיצד כולם "יודעים"? מהו מספר המקורות של המידע והאם מקורות אלו הם חסרי נגיעות? בכמה אירועים נפרדים מדובר?)

"כמוכן שזה נכון, הייתה כתבה שלמה בעיתון. גם שמעתי בחדשות."

אפילו במקרה שבו מותר להאמין ללשון הרע, עדיין אסור לאדם לחזור על מה ששמע או אפילו ראה בעיניו, אלא אם כן קיים צורך לגיטימי, כגון לשם הגנתו של הצד השני. אם האדם לא ראה בעיניו את המקרה אך קיימים לכך מספר רב של מקורות חסרי נגיעות, עליו לומר זאת כאשר הוא מוסר את המידע (שם עמ' 127).

נקודות לסיכום החלק הרביעי:

המסר חשוב יותר מן המילים. לכן, אם אדם מעביר בדרך כלשהי מסר מעליב – באמצעות רמזים, קריצות, חיזוכים, כתיבה וכו' – נחשב הדבר לשון הרע, אף אם לא נאמרו מילים כלל.

בנוסף לכך, כפי שאנו צריכים להיזהר במה שיוצא מפינו (וכן במחוות שלנו), עלינו להיזהר במה שנכנס לתוך אוזנינו.

אם אדם אחר מדבר בטעות לשון הרע:

6. אסור לשמוע מידע, אלא אם כן הוא רלוונטי ועשוי להגן עליך מפני נזק עתידי.

7. אסור להאמין למידע, אלא אם כן קיימים (1) מספר דיווחים (2) ממקורות מרובים (3) שהם חסרי נגיעות.

חלק חמישי: סיפור לשון הרע לתועלת

לבסוף, עלינו לחשוב על מצבים מסוימים שבהם מותר לאדם לדבר לשון הרע לשם תועלת חשובה. חשוב על התסריט הבא:

הוצע למאיר לצרף את קובי כשותף לעסקים. בעבר היית שותפו של קובי במספר רב של השקעות. מתוך כל העסקים המשותפים שלכם יש לך רק דברים טובים לומר על אופן התנהלותו בעסקים. אך, חבר אחר פעם ציין בפניך שעסקה גדולה נכשלה בגלל מעורבותו של קובי. מאיר ביקש את עצתך האם לצרף את קובי או לא, ואתה יודע שמאיר מחפש אדם שעברו העסקי הוא ללא רבב. מה עליך לומר?

ישנם קריטריונים ספציפיים המאפשרים לאדם למסור מידע שלילי על אדם אחר.

1. הרב ישראל מאיר הכהן, ספר "חפץ חיים", הלכות לשון הרע י:א-ב – בטרם תספר מידע שלילי לתועלת, עליך לעמוד בשבעה תנאים.

אם אחד ראה אדם שעשה עוֹלָה לחבירו כגון שגזלו או עשקו או הזיקו... ונודע לו בבירור שלא השיב את הגזילה... יכול לספר הדברים לבני אדם כדי לעזור לאשר אֵשֶׁם לו, ולגנות המעשים הרעים בפני הבריות. אך יזהר שלא יחסרו אלו השבעה פרטים שנבארו בסמוך.

ואלו הן:

א] שיראה דבר זה בעצמו, ולא על ידי שמיעה מאחרים אם לא שנתברר לו אחר כך שהדבר אמת.

- ב] שיזהר מאוד שלא יחליט תכף את הענין בדעתו לגזל ועושק או להזק וכיו"ב, רק יתבונן היטב את עצם הענין אם הוא על פי דין בכלל גזל או נזק. ג] שיוכיח את החוטא מתחילה ובלשון רכה אולי יוכל להועיל לו...
- ד] שלא יגדיל העולה יותר ממה שהיא.
- ה] שיוכיח לתועלת, ולא ליהנות ח"ו מהפגם שהוא שהוא נותן בחבירו ולא מצד שנאה שיש לו עליו מכבר.
- ו] אם הוא יכול לסבב את התועלת הזאת גופא בעצה אחרת, שלא יצטרך לספר את ענין לשון הרע עליו, אזי בכל גוני אסור לספר.
- ז] שלא יסובב על ידי הספור היזק להנידון יותר מכפי הדין שהיה יוצא אילו הועד עליו באופן זה על דבר זה בבית דין.

לסיכום החלק החמישי:

בתנאים מסויימים, האידיאלים של היהדות, הכוללים שמירה על השלום והגנה על יהודים מפני עוולות, קודמים להימנעות מדיבור לשון הרע. לכן, כדי למנוע נזק או כדי לפתור מחלוקת, מותר לספר מידע שלילי שבתנאים אחרים ייחשב לשון הרע. זאת, כל עוד עומדים בשבעה תנאים, הכוללים את היות המספר עד ראיה לאירוע, וניסיון להוכיח את החוטא.

סיכום השיעור:

מדוע רואה היהדות בלשון הרע דבר הרסני כל כך?

1. דיבור לשון הרע מערער את תכניתו של ה' לבריאה, שתכליתה לבנות כל אדם על מנת שיגיע לשלמות.
2. דיבור לשון הרע גורם לנזק גשמי ורוחני.
3. מהותו של האדם כחיבור בין אלמנטים גשמיים לבין אלמנטים רוחניים מתבטאת בדיבור. כאשר מדבר האדם לשון הרע הוא עובר עברה מתוך עצם מהותו.
4. מאחר שדיבור לשון הרע עלול לגרום לנזק בל ישוער, הוא שקול כנגד העבירות החמורות שעליהן נאמר "ייהרג ואל יעבור".

האם יש קווים מנחים להימנעות מלשון הרע?

- כאשר נמנעים מן הקטגוריות הבאות של לשון הרע, אנו בדרך להבאת שלום לעולם:
1. רכילות: אמירה למישהו מה אנשים אחרים אמרו עליו או עשו לו.
 2. לשון הרע: דיבור פוגע או גורם נזק על הזולת, והוא אסור אף אם הדברים הם אמת.
 3. מוציא שם רע: לשון הרע שאינו אמת.
 4. אונאת דברים: דיבור בפני אדם, באופן שגורם לו כאב רגשי או בושה.
 5. אבק לשון הרע: אמירת דבר שהמשמעות הנובעת ממנו היא מעליבה או מזיקה; או אמירת לשון הרע כבדיחה או מתוך תמימות מעושה.

אם אדם אחר מדבר לשון הרע, האם מותר לי להקשיב?

אסור להאזין למידע אלא אם כן הוא רלוונטי לך ויכול להגן עליך מפני נזק עתידי. ואפילו כאשר מותר להאזין, אסור להאמין

שהמידע נכון (אלא רק להיזהר בגלל החשש שאולי הוא נכון).

האם יש נסיבות שבהן מתירה התורה לדבר לשון הרע?

כדי למנוע נזק או כדי לפתור מחלוקת, מותר לספר מידע שלילי, אשר בנסיבות אחרות ייחשב לשון הרע, רק כאשר מתקיימים שבעה תנאים.

מקורות מומלצים לעיון נוסף

חלק ראשון:

תלמוד בבלי, ערכין טו: - לשון הרע שקול כנגד עבודה זרה, גילוי עריות, ושפיכות דמים.

חלק רביעי:

חפץ חיים, הלכות לשון הרע פרק ז, באר מים חיים